

100 JAAR
GROTE OORLOG
1914-2014

de OORLOGSKRANTEN

VERSCHIJNT

deel 39

WEKELIJS

Een unieke collectie van oorspronkelijke dagbladen uit de Grote Oorlog 1914-1918

www.deoorlogskranten.be

€ 3,90

Ook Duitsers geraken de oorlog beu

DE BELGISCHE PERS VOLGT DE DUITSE POLITIEK OP DE VOET

Meer dan ooit lijdt de Duitse bevolking honger en dat leidt tot een politieke crisis in 1917. Het doet de buitenlandse commentatoren al dromen van een nieuw, democratisch Duitsland. Sommige Vlaamsgezinden zien een buitenkans.

Het gaat niet goed in Duitsland, schrijft *De Belgische Standaard* op 21 februari 1917, tijdens die strenge derde oorlogswinter (‘Hoe het er nu eigenlijk uitziet in Duitschland’, *blz. 1-2*). Een correspondent van de Nederlandse krant *De Tijd* bericht vanuit Duitsland over de noodtoestand en zegt dat er slechts één gespreksonderwerp de geesten beroert: ‘Eten, dat is de groote vraag.’

De journalist sprak met mensen in Düsseldorf die op het punt staan naar Nederland te vertrekken, daar-toe gedwongen ‘door den honger’. Zij zijn genoodzaakt droog brood te eten of ‘woekerprijzen te betalen voor smokkelwaar’. Men eet in Duitsland rapen in plaats van aardappelen, en die worden dan nog eens klaarge-maakt zonder boter of vet. Vlees is een luxeproduct geworden: ‘de sla-gerswinkels waren te Düsseldorf de meeste dagen per week gesloten’. De surrogaatkoffie wordt noodgedwon-gen zonder melk gedronken; bier is er nog wel, maar kost tegenwoordig ‘40 pfening het glas’.

Hoe reageert het volk op deze harde omstandigheden? Volgens het artikel ‘verdroegen de meesten hun honger uit liefde voor het vaderland, en in de hoop op de eind-overwinning’. Anderen kon het niet schelen wie er won, als er maar vrede kwam. Sommigen gingen over tot protest, maar al bij al viel dat wel mee: de burgemeester van Düs-seldorf heeft ‘slechts éénmaal op het punt gestaan op de muitende koo-pers te laten schieten’.

Ook in België lijdt de bevolking honger, maar daar is het iets moei-lijker om op de tanden te bijten ‘uit liefde voor het vaderland’. De Duitse bezetting duurt immers nog steeds voort, en steeds meedogenlozer. Op 18 april verandert er wel iets: na bijna drie jaar als hoofd van het generaal-gouvernement overlijdt de 73-jarige Moritz von Bissing op woensdagavond om halfnegen. *De Belgischer Kurier* plaatst een groot rouwkader op de voorpagina van 19 april 1917: ‘Een genereuze, no-bele man (*großzügiger, vornehmer Mensch*) heeft zijn ogen gesloten.’

De verzetskrant *La Libre Bel-gique* ziet dat anders: Von Bissing heeft zijn naam met letters van bloed in deze pijnlijke bladzijde uit onze geschiedenis geschreven.

Democratische dromen

Met Ludwig von Falkenhausen als opvolger voor Von Bissing zou de toestand er niet op verbeteren. De bezetting van België wordt steeds zwaarder voor de noodlijdende be-volking. Ondertussen rommelt het ook elders: in Rusland is de revolu-

tie uitgebroken (*blz. 4*). Maar ook in het Duitse thuisland woedt er een ernstige politieke crisis: centrum- en linkse partijen roepen op om een compromisvrede te sluiten en de macht van het leger en de regering aan banden te leggen (*zie het arti-kel op de derde bladzijde van deze omslag*).

Overal in Europa wordt die politieke crisis met veel aan-dacht gevolgd. Het gaat dan ook om een nooit eerder gezie-ne poging van enkele partijen om meer invloed te verwerven in het autoritaire Duitse po-litieke stelsel, waar het par-lement traditioneel weinig echte macht heeft. Het gaat om een gelegenheidscoalitie van het katholieke centrum met progressieve en socialis-tische partijen.

Die partijen zouden ech-ter snel buitenspel gezet worden door de keizer en de opperste legerleiding (Hin-denburg en Ludendorff). Kanselier Bethmann-Hol-lweg zou het met zijn job bekopen en enkele dagen later ver-vangen worden door de marionet Georg Michaelis.

Activisten kijken bang toe

In het in Nederland uitgegeven *Vrij België* bespreken beide hoofd-redacteurs de crisis in Duitsland. Frans Van Cauwelaert hoopt dat het ‘Duitse volk’ eindelijk de ‘reus-achtige misleiding, waaraan het bloot heeft gestaan’ zal inzien en zijn absolutistische leiders ter ver-antwoording zal roepen (‘De waar-heid die bevrijdt’, *blz. 1*). Van Cauwe-laert beseft dat het Duitse volk ‘op dit oogenblik een zwaren tweestrijd uitvecht in zijn binnenste’. Maar zijn hoop dat het ‘militaristische keurs-lijf’ en het ‘verraderlijke staatsab-solutisme’ zal worden overwonnen door de democraten zal spoedig ij-del blijken.

De andere hoofdredacteur, Julius Hoste Jr., aanschouwt (voorzichtig) hoopvol de opkomst van ‘demokra-tie en anti-imperialisme’ in Duits-land (‘De wagon aan het rollen’, *blz. 2*). ‘De tijden, die wij beleven, zijn van geweldige draagkracht: ofwel de nieuwe koers in Duitsch-land; een democratische regering bestaande uit verantwoordelijke ministers; het prijsgeven van elk imperialismisme, waarbij noodzakelijk behoort de volledige onafhankelijk-heid van België en in het verschie-t

Met Ludwig von Falkenhausen als opvolger voor Von Bissing zou de toestand er niet op verbeteren. De bezetting van België wordt steeds zwaarder voor de noodlijdende be-volking. Ondertussen rommelt het ook elders: in Rusland is de revolu-

Voedseltekort in Duitsland: vrouwen schuiven aan voor een winkel (1916).

“

Op onze vraag, of er nu werkelijk honger geleden wordt, klonk het volmondig: wij zijn allen ondervoed. De meeste Duitschers snakken naar den vrede als het einde der hongerellende.

De Duitse burgers zien af door de oorlog (*De Belgische Standaard*).

de crisis (‘Nog naar Berlijn?’, *blz. 1*). De krant vraagt zich ietwat ongerust af wat ‘de omwenteling in de Duit-sche politiek’ voor het ‘bevrijdings-werk der Vlamingen’ zal betekenen. Men herinnert zich de rampzalige reis van enkele leden van de Raad

van Vlaanderen naar Berlijn, waar zij van terugkeerden met niet meer dan vage beloftes van rijkskanselier Von Bethmann-Hollweg over de toe-komst van Vlaanderen (*zie De Oor-logskranten 32*).

Gazet van Brussel acht het nu

‘het geschikte oogenblik voor den Raad van Vlaanderen om nu ook een nieuwe afvaardiging naar Ber-lijn te sturen ten einde er om gerus-tellende verklaringen ten opzichte der Vlaamsche politiek te verzoek-en’. Die nieuwe reis zou dan wel iets beter voorbereid moeten wor-den en niet zoals vorige keer ‘als een geheimzinnige strooptocht, waar-van niemand bij voorbaat iets mag vernemen’. Naïef meent de activisti-sche krant dat zij dan ‘de goedkeu-ring van alle klaarziende Vlamingen zal wegdragen’.

Even naïef is het om te denken dat de nieuwe machthebbers in Duitsland zich op dat bewogen mo-ment zouden bekommeren om het lot van Vlaanderen.

HANS BOERS

Hoofdredacteur *De Oorlogskranten*

Groot nieuws: ‘Duitsland levert wapens aan de Koerden als steun in de strijd te-ger IS.’ Als een ander land zo’n levering zou doen, zou het nauwelijks stof doen opwaaien, maar Duitsland is nu eenmaal het enige land ter wereld met een ver-leden, zo lijkt het soms. Dirk Rochtus, Duitslandkenner van de KU Leuven, legt uit wat de huidige Duitse politiek te maken heeft met de gebeurtenissen van een eeuw geleden.

‘Het autoritaire keizerrijk, daarna de cha-os van de Weimarrepubliek, vervolgens de misdaden van de nazis’: Duitsers hebben niet veel kaas gegeten van de-mocratie, zo oordeelden de geallieerden na afloop van de Tweede Wereldoorlog en ze organiseerden een democratische heropvoeding.’

Vandaag wordt het Duitse publiek uit-stekend geïnformeerd over het politieke leven en heerst er een levendig politiek debat. ‘Dat is niet helemaal nieuw’, zegt Rochtus. ‘Ook het Duitse keizerrijk had

wel degelijk een debatcultuur. De rege-ring hing weliswaar enkel af van de kei-zer, maar er bestond een levendige pers en het parlement – met een grote soci-alistische aanwezigheid – bruisste van de discussies. En er was enkelvoudig stem-recht voor de mannen, in tegenstelling tot in België of Groot-Brittannië.’

‘Na de val van het keizerrijk ging de de-mocratische Weimarrepubliek ten onder in chaos. Toen na de Tweede Wereld-oorlog op de puinhopen van het Nazi-regime de Bondsrepubliek met Bonn als zetel van de regering werd opgebouwd, ontstond de uitdrukking *‘Bonn ist nicht Weimar’*. De Duitsers wilden voortaan een stabiele democratie.’

Het is omwille van die bekommernis dat de Duitsers volgens Rochtus de kies-drempel van 5 procent invoerden, om een overvloed aan kleine partijen in het parlement te vermijden. ‘Ook de macht van de president is gekortwikt. De rijks-president was na het afschaffen van mo-

narchie in 1918 in de ogen en harten van veel Duitsers een ersatz-keizer en heeft zelfs een Hitler als kanselier kunnen aan-stellen. Dat kan nu niet meer. De presi-dent wordt ook niet langer rechtstreeks verkozen. En ook volksraadplegingen zijn onderhevig aan strikte bepalingen.’

Een volgend heikel punt is het leger. ‘In het keizerrijk waren militairen halfgoden. Het leger is niet langer een staat in een staat. Duitse soldaten heten vandaag “burgers in uniform”. Burgers, die dus de democratie moeten verdedigen. Het leger doet niets zonder mandaat van het parlement. Tot 1994 deed Duits-land enkel aan chequeboekdiplomatie. Sindsdien stuurt het toch voorzichtig soldaten op vredesmissie, maar enkel in een stevig VN- of NAVO-kader. Goede samenwerking met de Europese buren boven alles.’

Maar wapenleveringen in crisisgebie-den? De Koerden hebben een primeur. (**Natan Vanwildemeersch, journalist**)

BARSTEN IN HET DUITSE POLITIEKE BESTEL

Van democratie naar militaire dictatuur

Vanaf de zomer van 1917 gaan er in Duitsland stemmen op voor een compromisvrede. De Duitse militaire leiding en de rechtse partijen moeten er echter niets van weten: de oorlog moet tot het eind worden verdergezet. Een nieuwe, pre-fascistische partij legt zelfs de kiem van het latere nazisme. *Vorwärts, Marsch!*

Eind 1916 en begin 1917 formu-leerden verschillende landen vredes-voorstellen. Het Duitse voorstel werd door de Entente (de geallieerden) als onaanvaardbaar afgedaan, net omdat het vasthield aan de verove-ringen van het Keizerrijk (waaronder België). Maar ook het voorstel tot be-middeling van de – toen nog neutrale – Verenigde Staten werd door de ge-allieerden naar de prullenmand ver-wezen. Dat was voor Duitsland na-tuurlijk de uitgelezen kans geweest om de ‘kwade trouw’ van de vijand in de verf te zetten.

De Duitsers begonnen daarop op-nieuw met hun onbeperkte duikbo-tenoorlog en in april 1917 werden zo de Verenigde Staten mee in het con-flict gesleept (*Zie De Oorlogskranten 30*). Die duikbotenoorlog draaide op een sisser uit: in tegenstelling tot wat de keizerlijke marinetop gehoopt had, was het Verenigd Koninkrijk na een half jaar niet op de knieën ge-dwongen.

Katholieke vrede

Op 6 juli 1917 gooide Matthias Er-zberger, voorzitter van het katholieke *Zentrum*, de knuppel in het hoen-derhok. In een Rijksdagcommissie verdedigde hij een compromisvrede zonder annexaties. Erzberger was er-van overtuigd dat Duitsland de oor-log niet meer kon winnen en meende dat zijn voorstel op sympathie van de internationale gemeenschap zou kunnen rekenen (in werkelijkheid zou de Entente het gewoon negeren).

Om een resolutie door te druk-ken, beschikten de Duitse kato-lieken echter over te weinig zetels in de Rijksdag. Vandaar dat er een gelegenheidscoalitie gesmeed werd met de progressieve *Fortschrittliche Volkspartei* (FVP) en de socialisti-sche SPD. Op 12 juli werden die par-tijen het eens over een resolutietekst, die pleitte tegen het principe van an-nexatie van grondgebied. Ook moes-ten economische barrières sneuvelen en diende de vrijheid op zee gewaar-borgd te zijn. Ten slotte zou de Rijks-dag de oprichting van internationale arbitragehoven bevorderen.

Exit Bethmann-Hollweg

Zowel rijkskanselier Bethmann-Hollweg als de *Oberste Heeresleitung* (OHL), de militaire top, verzetten zich tegen deze resolutie. De kanse-lier had het echter verkorven bij de militairen, die meenden dat hij de situatie niet meer in de hand had. Ook partijen die Bethmann-Hollweg voordien gesteund hadden, keerden hem nu de rug toe. Op 13 juli 1917 overtuigde de OHL keizer Wilhelm II om zijn kanselier de laan uit te stu-ren.

Zes dagen later werd de resolutie echter met 212 stemmen tegen 126 goedgekeurd. Ondertussen was er al een nieuwe kanselier benoemd: Georg Michaelis (1857-1936). Die

Overal in Duitsland verschenen houten standbeelden van de immens populaire Hindenburg, grote man van het Duitse leger.

“

Laat de Duitse bevolking den moed hebben om zich van haar waren toestand rekenschap te geven, dan zal zij erkennen dat de matelooze heerschschap en de onoprechtheid van hare onverantwoordelijke heerschers haar ergste vijanden zijn.

FRANS VAN CAUWELAERT

over de politieke crisis in Duitsland (*Vrij België*).

DOCUMENT VAN DE WEEK

‘Vernietig deze waanzinnige bruit’

Deze weinig aan de verbeelding overlatende affiche uit 1917 prent de Amerikanen angst in. We zien een gorilla-achtig monster met een Duitse pinhelm (‘militarisme’) en een bebloede knuppel (‘Kultur’) dat een weerloze vrouw in zijn armen houdt. Op de achtergrond de rui-nes van een Europese stad (leper?)

en een waterplas (de overstroomde IJzervlakte?). Het beest met de blonde snor staat ondertussen op Amerikaanse bodem. De boodschap is duidelijk: het vaderland is in gevaar, dus jonge Amerikanen, treed als vrijwil-liger in dienst!

Document: Koninklijk Legermuseum.

vijf dagen na zijn aanstelling in de Rijksdag te kennen dat akkoorden en compromissen dienden om de vitale belangen van Duitsland te verzeke-ren en te verhinderen dat de gewa-pende alliantie van de Entente een economische alliantie werd, gericht tegen het Rijk. En hij voegde eraan toe dat die doeleinden te bereiken waren binnen het raamwerk van de resolutie ‘zoals ik ze zie’. Voor de goe-de verstaander: de vredesresolutie was een doodgeboren kind.

Hoe dan ook werd de onpopu-laire Michaelis, niet meer dan een marionet van het duo Hinden-burg-Ludendorff, na amper drie maanden bedankt voor bewezen diensten.

Zijn opvolger, de 75-jarige Georg von Hertling (1843-1919), zou tot oktober 1918 kanselier blijven, maar ook hij kon niet ontsnappen uit de schaduw van Hindenburg en Ludendorff. Duitsland was een mil-itaire dictatuur geworden.

Opwarmertje voor nazisme

De militaire top wilde de oorlog tot het uiterste doorzetten en elke poging tot een compromisvrede in de kiem smoren. De vredesresolutie was een aanleiding om in september 1917 de *Deutsche Vaterlandspartei* (DVLP) op te richten, een pre-fasci-stische en antisemitische beweging, gesteund door het pangermanisti-sche *Alldeutscher Verband* (ADV), rechtse partijen, de OHL en de zware industrie.

Aan het hoofd kwamen groot-admiraal Alfred von Tirpitz en Wolfgang Kapp, die tijdens de Weimarrepubliek nog een mis-lukte staatsgreep zou ondernemen. Zij namen met niets anders dan de totale overwinning genoegen (*‘Siegfriede’*). Het ledenaantal van de beweging groeide razendsnel: 450.000 leden in maart 1918 en liefst driemaal zoveel in juli van dat jaar.

Hoewel de *Vaterlandspartei* een maand na het einde van de oorlog in elkaar zou storten, mag het belang ervan beslist niet onderschat wor-den. Zo zou bijvoorbeeld het lid An-ton Drexler in januari 1919 de DAP (*Deutsche Arbeiterpartei*) oprichten, de directe voorloper van de nazipar-tij NSDAP.

Het was ook de Vaterlandspar-tei die de basis legde voor de mythe van het ongeslagen Duitse leger dat in november 1918 in de rug zou zijn gestoken door de laffe politieke ‘no-vembercriminelen’ (*Dolchstoß legen-de*). Zo kwam de beweging woorden tekort om elke compromisvrede als ‘onduits’ te brandmerken. De DVLP bereidde zelfs een staatsgreep voor: de Duitse bevolking had volgens hem immers nood aan een Sterke Man – een *Führer*, zeg maar. Binnenlands werden socialisten en ‘bolsjewisten’ bestreden.

Tegelijkertijd moest Duitsland zo-veel mogelijk gebied annexeren: de hele Benelux, delen van het oosten van Frankrijk, de Franse kanaalkust, Russisch-Polen, de Baltische staten, enzovoort. Erg ambitieus voor 1917, maar in 1941 zou het nationaalsocia-listische Duitsland wel aardig op weg zijn om de droom van de DVLP te overtreffen. Er is echter wel één ver-schil: de ideologische haat van de na-zi’s richtte zich tegen de Sovjet-Unie, die van de DVLP tegen het Verenigd Koninkrijk. De DVLP was hoe dan ook een essentiële schakel tussen het klassieke *völkische* uiterst-rechts in het Keizerrijk en de ‘nieuw-rechts’e stroming in de Weimarrepubliek die finaal uitmondde in het naziregime.

Land in de kering

Tegenover het annexionisme van uiterst-rechts stonden de partijen die de vredesresolutie uitgevaardigd hadden. In 1919 lagen zij aan de basis van de grondwet van de Wei-marrepubliek. Zij symboliseerden de democratische beweging in het auto-

KRONIEK

23-27 FEBRUARI 1917

Het rommelt in Rusland. De revolutie begint er met plunderingen in Sint-Petersburg en een massale stakingsbeweging, met soldatenvrouwen die vrede eisen.

3 MAART 1917

Een delegatie van de Raad van Vlaanderen bezoekt rijkskanselier Theobald von Bethmann-Hollweg in Berlijn, tot grote ergernis van de clandestiene pers in België. Hun bezoek levert weinig concrete belofes op.

APRIL 1917

De gebeurtenissen in Rusland hebben ook in Duitsland effect, waar er in april massaal wordt gestaakt. Berlijn telt 300.000 stakers, vooral in de wapenindustrie. De Verenigde Staten verklaren de oorlog aan Duitsland.

18 APRIL 1917

Moritz von Bissing, sinds eind 1914 gouverneur-generaal in bezet België, overlijdt. Zijn plaats wordt ingenomen door generaal Ludwig von Falkenhausen.

6 JULI 1917

Matthias Erzberger, voorzitter van de *Zentrumspartei*, pleit in de Rijksdag voor een compromisvrede zonder annexaties. Op 12 juli stelt hij, samen met enkele linkse partijen, een resolutietekst op, maar die wordt weggestemd.

14 JULI 1917

Georg Michaelis volgt Von Bethmann-Hollweg op als Rijkskanselier. Die laatste was aan de kans geschoven door keizer Wilhelm, op aandringen van de militaire top (Hindenburg en Ludendorff). Op 31 oktober wordt Michaelis op zijn beurt bedankt voor bewezen diensten.

2 SEPTEMBER 1917

De *Deutsche Vaterlandspartei* wordt opgericht, een nationalistische, rechtse partij die de oorlog wilt verderzetten en voorstander is van verregaande annexaties in zowel het westen als het oosten. Snel na het einde van de oorlog stort de partij in, maar haar invloed is groot geweest.

ritaire Keizerrijk. Met hun resolutie had de Rijksdag voor de eerste maal een (belangrijk) wetgevend initiatief genomen dat lijnrecht tegen de regering inging. Maar dat orgaan was enkel aan de Keizer verantwoording verschuldigd.

Toch wonnen partijbelangen zichtbaar aan invloed. De uitzicht-loosheid van een aanslepende oorlog had de stabiliteit van het Duitse sys-teem ondergraven. De *Burgfrieden* (Godsvrede) lag aan diggelen. De ‘ha-viken’ hadden geen keuze meer: de oorlog winnen of hun toegenomen macht verliezen. Het faliekant afge-lopen Duitse offensief van augustus 1918 bevestigde zowel hun lot als dat van het Keizerrijk.

BRUNO YAMMINE

Auteur van *Drang nach Westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik* (1870-1914) (Davidsfonds 2011)

De crisis van het Keizerrijk

DE OORLOG IN CONTEXT

De Eerste Wereldoorlog zou voor het Duitse Keizerrijk het einde betekenen van het bestaande politieke systeem. En van zijn ooit zo positieve imago.

Het begrip oorlog had niet noodzakelijk een negatieve connotatie in Duitsland. Het Keizerrijk was immers tot stand gekomen na opeenvolgende conflicten met Denemarken, Oostenrijk en Frankrijk. Duitsland was economisch en militair een wereldmacht met een toonaangevende sociale wetgeving, maar zijn politieke systeem was veel minder progressief.

Het land was immers een (semi-) autocratie, waarin de macht lag bij de Keizer en een regering die enkel aan hem verantwoording verschuldigd was. Kanselier Otto von Bismarck waakte over de internationale evenwichten met een complex systeem van bondgenootschappen.

Cruciaal was het belang van een Duits-Russische verstandhouding. Duitsland kon immers geen oorlog op twee fronten uitvechten en Frankrijk moest geïsoleerd worden. Ook Oostenrijk-Hongarije trad tot deze conservatieve coalitie toe. Bovendien bestond er een afzonderlijke alliantie tussen Oostenrijk-Hongarije en Duitsland (Tweebond, 1879), twee jaar later met Italië uitgebreid. Toen de Donaumonarchie in 1887 het verdrag met Rusland niet hernieuwde, gelukte het Bismarck toch nog een geheim verdrag met dat land te sluiten.

Machtig voor duizend jaar

Na het gedwongen ontslag van Bismarck in 1890 – de impulsieve nieuwe keizer Wilhelm II wilde immers ‘zijn eigen kanselier zijn’ – werd het verdrag met Rusland niet hernieuwd. In de volgende twintig jaar kwam, vooral onder impuls van een steeds agressievere Duitse politiek, een alliantiesysteem tussen Frankrijk, Rusland en het Verenigd Koninkrijk tot stand. In Italië was de publieke opinie bovendien anti-Oostenrijks. Die ressentimenten zouden er mede voor zorgen dat het schiereiland uiteindelijk – in 1915 – de kant van de Entente koos.

In Duitsland leefde het gevoel dat men benadeeld was geweest bij de verdeling van de kolonies in de 19de eeuw. De alliantiepolitiek van de Entente versterkte bovendien het beeld van een ‘*eingekreist*’ (omsingeld) Duitsland.

Ondertussen vervaardigden Duitse fabrieken de meest moderne wapens en zette het Keizerrijk vanaf het einde van de jaren 1890 een gigantische vlootbouw op. De *Weltpolitik* ging gepaard met een steeds agressievere retoriek. Toen Chinese nationalistinnen zich rond de eeuwwende tegen westerlingen keerden, kwam een internationale interventie op gang. Wilhelm II sprak in 1900 in Bremerhaven de troepen toe voor een strafexpeditie: ‘Hanteer uw wapens zo, dat duizend jaar lang geen Chinees het meer waagt, een Duitser scheef aan te kijken.’

De wapenwedloop met het Ver-

Het imago van Duitsland en zijn eens zo geroemde *Kultur* werd door de oorlog helemaal teniet gedaan, zoals op deze affiche te zien is.

Tijdens de laatste dagen van de oorlog brak er in verschillende Duitse steden een heuse revolutie uit. Hier een communistische optocht in Berlijn.

“

Als alle schijn niet bedriegt, voltrekt zich in Deutschland een weidsche en diepe hervorming van de geheele inwendige organisatie van het rijk. De leidende regeeringslieden zullen voor een groot deel door nieuwe vervangen worden. Zullen deze mensen nieuwe opvattingen nopens de oorlogsdoeleinden van Deutschland medebrengen? Wij weten het vooralsnog niet.

De activisten van de *Gazet van Brussel* zijn ongerust over de Duitse politieke omwentelingen.

enigd Koninkrijk bereikte intussen steeds hogere toppen en zowel in 1905 als in 1911 brak rondom Marokko een koloniale crisis met Frankrijk uit. Parallel hiermee werd de interne stabiliteit van Duitsland op de proef gesteld. De linkse SPD boekte in 1912 een historische verkiezingsoverwinning, waardoor in sommige kringen de roep steeg om een ‘sterke man’ die het democratiseringsproces aan banden zou leggen. Misschien kon een oorlog een zuiverend effect op de maatschappij hebben?

Zelfverdediging

Na het uitbreken van de oorlog in augustus 1914 vervloog al gauw de illusie van een ridderlijk conflict. Het Duitse optreden was daar niet vreemd aan: de Duitse troepen vermoordden duizenden onschuldige Belgische en Franse burgers en steden werden platgebrand. Dat deden ze uit puur revanchisme voor het minste wat fout ging tijdens de opmars, maar ook omdat ze bang

waren voor een herhaling van de gebeurtenissen van de Frans-Pruisische oorlog van 1870, toen *‘francs-tireurs’* (strijders in burger) op het Pruisische leger schoten. Dit beeld van het ‘barbaarse Duitsland’ werkte overigens uitstekend als mobiliserende kracht voor de geallieerden.

De Duitsers waren geschokt dat de naam van hun land wereldwijd besmeurd werd. Dus voerden ze een tegencampagne: het waren net de Belgen die barbaren waren. Een Duits toneelauteur had een wel erg originele verklaring: ze hadden sedert 1830 gewoon te lang vrede gekend en hun houding was eenvoudigweg te wijten aan een collectieve zenuwzinking. Duitsland voerde een verdedigingsoorlog; de Entente was de oorlog begonnen omdat ze Duitsland geen plek onder de zon gunde.

Die toon klonk ook door in het ‘Manifest van de 93’ (oktober 1914). Het ging om een open brief van 93 Duitse intellectuelen, wetenschappers en kunstenaars waarin Duitsland volledig vrijgepleit werd van

oorlogsschuld, van de schending van de Belgische neutraliteit (Britten en Fransen waren dat zagezegd toch al van plan) en van de verwoesting van Leuven (Duitse soldaten zouden daar zelfs erger hebben voorkomen). Tevergeefs, de imago-schade die het Keizerrijk opgelopen had, was enorm.

Zo waren zelfs in de neutrale Verenigde Staten de repercussies heel tastbaar voor de 8 miljoen burgers van Duitse afkomst. Een deel van de Amerikaanse publieke opinie bezag ‘de Duitser’ voortaan als een barbaarse, onbeschaafde ‘Hun’ die zich met tonnen bier laafde. Zo kwamen de Amerikaanse Duitsers terecht in het debat over prohibitie (het verbod op alcohol). Al in 1881 was de eerste prohibitiewet gestemd en tijdens de Eerste Wereldoorlog was de beweging wijdverspreid. Toen Amerika de oorlog introk, was er nog een argument voor de prohibitie: het graan kon beter gebruikt worden voor de oorlogsinspanning dan voor alcohol. Bovendien werd de Duits-Amerikaanse lobby, zeer sterk gekant tegen de prohibitie, aan banden gelegd. Prohibitie werd dus ook een daad van patriottisme. En niemand wou als onamerikaans door het leven gaan.

Duitsland uitgeteld

Naarmate de oorlog aansleepte, deemsterde de patriottische euforie weg. Al vanaf 1914 begon het Verenigd Koninkrijk bovendien met een zeeblokade tegen Duitsland. Zo werd een reusachtig deel van de import en export van alle levensmiddelen en grondstoffen naar Duitsland geblokkeerd. Na een jaar waren de Duitse in- en uitvoer al meer dan gehalveerd en al gauw was de bevolking aangewezen op een draconische rantionering. Alsof dat nog niet genoeg was, braken er ten gevolge van ondervoeding na drie jaar oorlog massaal ziektes en epidemieën uit.

Na de vrede van Brest-Litovsk (maart 1918) met Rusland, die de Duitsers grote gebieden in het oosten bezorgde, kon het Rijk structureel ingrijpen in de voedselvoorziening. Maar tegen dan was het vertrouwen in het politieke systeem al ondermijnd. De Amerikaanse oorlogsdeelname en de instorting van de bondgenoten van Duitsland in het najaar van 1918 ten slotte, maakten een einde aan het conflict. De Britse blokkade bleef overigens nog meer dan een half jaar na november 1918 duren. Van het vooroorlogse beeld van een hoogstaande Duitse *Kultur* bleef niets meer over. De komende eeuwen zou daar geen verbetering in brengen.

BRUNO YAMMINE

Auteur van *Drang nach Westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)* (Davidsfonds 2011)

VOLGENDE WEEK DEEL 40:

MAART-OKTOBER 1917

EXIT RUSLAND

Revolutie in het tsarenrijk

Terwijl het westelijke front ondanks moordende offensieven maar niet in beweging is te krijgen, stort het oostelijke in 1917 in elkaar. Een van de bepalende gebeurtenissen van de twintigste eeuw zorgt ervoor dat bondgenoot Rusland op enkele maanden tijd uit de oorlog verdwijnt. In maart begint de Russische Revolutie met het gedwongen aftreden van de tsaar. In oktober leidt Lenin de bolsjewieken naar de macht.

In het 40ste nummer van *De Oorlogskranten* leest u over de Russische Revolutie(s) en het wegvallen van een van de grote spelers uit de oorlog.

de OORLOGSKRANTEN

De Oorlogskranten 1914-1918 is een onafhankelijke publicatie die tot stand komt in samenwerking met het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (CEGESOMA) te Brussel. De uitgever zou graag bedanken: Koninklijke Bibliotheek van België (Brussel), Koninklijk Legermuseum (Brussel), Universiteitsbibliotheek Gent, Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience (Antwerpen), In Flanders Fields Museum (Ieper), Universiteitsbibliotheek Leuven, Amsab-ISG (Gent), Vlaamse Erfgoedbibliotheek, de huidige pers en de medewerkers van CEGESOMA.

Verantwoordelijke uitgever

Peter McGee

Redactionele adviseurs

Emeritus Prof. Dr. Els De Bens, Universiteit Gent
Prof. Dr. Rudi Van Doorslaer, directeur CEGESOMA

Redactioneel verantwoordelijke

Hans Boers, CEGESOMA

Coverillustratie

Thomas Kühlenbeck

Eindredactie

Jeroen Struys

Vormgeving

Korneel Delbeke

Technische ondersteuning

Lennart Skjødt

Fotocredits

Library of Congress (Washington), Imperial War Museum (Londen), Koninklijk Legermuseum (Brussel), In Flanders Fields Museum (Ieper), Beeldbank West-Vlaanderen, Westhoek Verbeeldt, Bundesarchiv (Berlijn), CEGESOMA

De Oorlogskranten bij u thuis

De Oorlogskranten zijn iedere dinsdag beschikbaar bij uw krantenverkoper. Voor abonnementen, oude nummers en verzamelmappen kunt u terecht op www.deoorlogskranten.be

Hoewel wij ons uiterste best hebben gedaan om auteursrechten te respecteren, vragen wij u contact met ons op te nemen indien wij materiaal gebruikt hebben waarvan u de rechtmatige eigenaar bent.

© *De Oorlogskranten*, Poverstraat 100, 1731 Zellik
info@deoorlogskranten.be
www.deoorlogskranten.be
www.cegesoma.be

